

Antero Leitzinger

Tutkija, VTT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi

Pakolaisia vai siirtolaisia?

Jo Raamattu kertoo esivanhempiemme karkotuksesta Eedenistä, sukujen vaelluksista luvatussa maasta toiseen sekä kokonaisen kansan paosta Egyptistä ja paluumuutosta Babylonista. Muinaiset roomalaiset uskoivat polveutuvansa Troian sotapakolaisista. Varhaiskeskiajan gootit, vandaalit, burgundit ja langobardit kertoivat lähteneensä etelään ilmaston ja ylikansoituksen vuoksi. Kansainvälinen muuttoliike on ollut olennainen osa maailmanhistoriaa, kansanperinnettä ja uskonnollista etiikkaa jo kauan ennen kuin sitä säänneltiin Suomen laeissa.

Suomi liittyi kansainväliseen pakolaisopimukseen 8.1.1969. Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen voimaantulosta oli annettu 5.12.1968 ja siitä oli uutisoitu Uusi Suomi 14.9.1968. Suomessa kerrottiin silloin olevan ennestään 2 500 pakolaista. Mielenkiintoista olisi tietää, eikö silloin pelätty Tshekkoslovakian miehityksen pakolaisten tuloa Suomeen – ja tuliko heitä, sillä turvapaikanhakijoita ei tilastoitu. Vielä 13.10.1971 Ulkomaalaistoimiston päällikkö Eila Kännö huomautti luottamuksellisesti, että ”pakolaisia” tuli toki edelleenkin ja heille järjestettiin ”kaikessa hiljaisuudessa” muukalaispassit, mistä ”ei yleensä liikoja puhuta”.

Vasta 1980-luvulla alettiin tilastoida turvapaikkahakemuksia, ensin vuonna 1980 viisi (5), sitten vuosittain kaksinumeroinen määrä ja vuodesta 1989 yli sata. Näistäkin harva hyväksyttiin, mutta moni hylätyistä turvapaikanhakijoista sai oleskeluluvan muilla perusteilla.

Tilastojen puuttumisesta huolimatta todellisuudessa kymmenet tuhannet pako-

laiset olivat saaneet Suomesta turvapaikan vuosikymmeniä aiemmin. Turun Sanomat 18.11.1905 kertoi Viipuriin tulleen edellisenä lauantaipäivänä 8 000 Pietarin juutalaista pogromiuhkaa pako. Saman verran Krons-tadtin kapinallisia matruuseja rantautui Terijoelle muutamana yönä maaliskuussa 1921. Seuraavana talvena rajan ylitti vielä enemmän Itä-Karjalan kansannousun pakolaisia muutaman viikon kuluessa. Heitä varten perustettiin Valtion Pakolaisavustuskeskus (1922–1958), mutta ulkomaalaisasetusten mukaan he olivat vain passittomia maahanmuuttajia, joiden oleskeluoikeus voitiin alistaa UM:n ratkaistavaksi ”lieventävien asiahaarojen vallitessa” (1919: 8 §) tai ”milloin siihen syytä on” (1926: 11 § 3).

Turvapaikkaoikeus kirjattiin ulkomaalaisasetukseen vasta vuonna 1930. Edellä mainittu pykälä tarkoitti silloin niin, että ratkaisu alistettiin UM:lle ”milloin...ulkomaalainen on saapunut Suomeen nauttiakseen täällä turvapaikkaoikeutta tai milloin ulkomaalaisen maahanpääsyn estäminen ilmeisesti muutoin tuottaisi hänelle kohtuutonta haittaa” (1930: 11 § 3). Lisäksi vuodesta 1926 vaadittu työlupa voitiin ”harkinnan mukaan antaa toistaiseksi ulkomaalaiselle, joka nauttii maassa turvapaikkaoikeutta” (1930: 22 § 2).

Suomalaisessa hallintokulttuurissa on harjoitettu preussilais-protestanttista totalitarismia, jonka mukaan kaikki ratkaisut löytyvät pykälistä ja laki on sama kaikille. Se on ansainnut maallemme korkeita sijoituksia lahjomattomuutta mittaavissa kansainvälisissä vertailuissa. Kriisitilanteissa on kuitenkin ollut hyötyä itämaisestä tulkinnanva-

raisuudesta, jossa lakia on venytetty tarpeen mukaan, viranomaisilla on ollut harkintavaltaa ja käytäntöihin on tehty poikkeuksia. Joustavuuden ansiosta yli 60 000 inkeriläistä voitiin evakuoida Suomeen jatkosodan aikana ja vaikka osa tunsu joutuvansa palaamaan Neuvostoliittoon vasten tahtoaan, osa pääsi pakoon Ruotsiin ja tuhansien onnistui jätettyä rohkeasti Suomeen.

Tätä historiaa vasten on outoa, että syksyn 2015 pakolaiskriisin jälkiselvittelyssä ulkomaalaislainsäädäntömme näyttää jäykistyneen epätarkoituksenmukaiseksi, ikään kuin haaste olisi määrällisesti ja laadullisesti ennen kokematon. Jos on tullut Suomeen passitta, eikä ole ansainnut turvapaikkaa, mutta ei suostu palaamaan kotimaahansa, ei Suomesta hevillä saa oleskelu- ja työlupaa, vaikka olisikin "lieventäviä asianhaaroja" tai "kohtuutonta haittaa."

Olemme luoneet 50 vuodessa maahanmuuttoerottelun, jossa halukkaat maahanmuuttajat jaetaan jyrkästi siirtolaisiin ja pakolaisiin, laillisiin ja laittomiin, passinhaljoihin ja passittomiin, työhön pyrkiviin ja sosiaaliturvan varaan jääviin. Se näyttää selkeältä pykälissä ja tilastoissa, mutta vastaako se kansainvälisen muuttoliikkeen ikäikaista todellisuutta, jossa yksilöt ja kansat vaeltavat hyvin monista eri motiiveista? Eiväthän kaikki ole hakemassa pelkästään parempaa toimeentuloa (työlupaa) tai turvapaikkaa, vaan usein vähän sitä sun tätä, mitä tarjolla onkaan. Ikään kuin maahanmuuttajalta kysyttäisiin: rahat vai henki, eikä saisi pitää

kumpaakin? Historian kuluessa moni pakolainen sai tyytyä työlupaan ja muukalaispassiin ilman varsinaista turvapaikkaoikeutta, mutta pelasti sen ansiosta itsensä ja perheensä. Heijastuuko oikeuskäsityksiimme kuitenkin perin kristillinen epäluulo varakkaita tai rahan perässä muuttavia ihmisiä kohtaan, joiden emme sallisi livahtavan neulansilmää väljemmällä poikkeuksella turvapaikka- ja palautusjonoista työmarkkinoiden käytettäviksi siirtolaisiksi?

Vaikka periaatteet ja ihmisoikeudet olisivat kuinka hyvät ja kauniit, ne jäävät heikoiksi talouden romahtaessa, sodan syttyessä tai sisäpoliittisten jännitteiden puristuksessa. On eri asia, kun maahan tulee 10 tai 10 000 ulkomaalaista. Suomi löysi aikoinaan, nykyistä vaikeammassakin oloissa, käytännöllisiä ja inhimillisiä ratkaisuja ohi kansainvälisten sopimusten ja laintulkintojen, jotka ovat peräisin hyvän sään ajalta ja sopivampia arkioloihin. Poikkeuksia on osattu tehdä ilman, että niistä tuli sitovia ennakkotapauksia, saavutettuja etuja tai positiivisia oikeuksia. Viranomaisten harkintavalta ei rappeutunut mielivallaksi, vaikka ratkaisuista ei ollutkaan valitusoikeutta. Tälle historiamme opetukselle voisi olla käyttöä, kunhan malttaisimme tähyillä yli modernien juridisten kategorioiden, aikaan 50 tai sata vuotta sitten, jolloin turvallisuutta ja tulevaisuutta löytyi lopulta niillekin, jotka eivät yltäneet kaikkien taiteen sääntöjen mukaisesti varsinaiseen turvapaikkaan, mutta saattoivat silti ansaita paikansa uuden kotimaansa rakennustyössä.

16.–17.1.2019

KOTOUDUTAAN VARSINAIS-SUOMESSA

Maahanmuuttajanuorten koulutus, vapaa-aika ja työelämä -messut nuorista ja nuorille

Turussa, Radisson Blu Marina Palace -hotellissa

Tervetuloa!

Turun yliopisto
University of Turku

DIVED
hokatal gllli ja kulttuuri • sukella kieleen ja kulttuuriin • dyki diversitet

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020